

ЛІТАРАТУРА

1. Бардовіч, А. М. Марфемны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, Л. М. Шакун. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск: Выш. шк., 1989. – 718 с.
2. Бардовіч, А. М. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец. – Мінск: Беларус. навука, 2000. – 413 с.
3. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў: у 2 т. / А. М. Булыка. – Мінск: Беларус. Энцыкл., 1999. – 2 т.
4. Рацибурская, Л. В. Уникальные морфемы в современном русском языке: учеб. пособие / Л. В. Рацибурская. – М.: Прометей, 1998. – 166 с.
5. Слоўнік беларускай мовы / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ.; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. – Мінск: Беларус. навука, 2012. – 916 с.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т., 6 кн. / пад агул. рэд. К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). – Мінск: БелСЭ, 1977–1984. – 5 т., 6 кн.

УДК 811.161.3'276.6(072)

ПАПЯРЭДЖАННЕ ПАМЫЛАК ІНТЭРФЕРЭНЦЫІ НА ЗАНЯТКАХ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)»

Т. І. Скікевіч

кафедра лінгвістычных дысцыплін

Ні для каго не сакрэт, што беларуская і руская мовы з'яўляюцца роднаснымі. Яны абедзве належаць да ўсходнеславянскай падгрупы. Напэўна, сярод усіх славянскіх моў няма такіх блізкіх, як беларуская і руская, у фанетыцы, лексіцы, марфалогіі, сінтаксісе. Аднак гэтае падобенства пры паралельным існаванні дзвюх моў негатыўна адбіваецца на пісьменнасці тых, хто карыстаецца гэтымі мовамі, і адмоўна ўплывае на культуру і чысціню маўлення. Пры гэтым адбываецца ўзаемны ўплыў моў і ў маўленні ўзнікаюць памылкі, гэта значыць, што не толькі руская мова ўплывае на беларускую, але і, наадварот, у рускім маўленні жыхароў Беларусі назіраецца ўплыў беларускіх моўных асаблівасцяў. Такую з'яву называюць моўнай інтэрферэнцыяй.

Тэрмін «інтэрферэнцыя» ў лінгвістыцы абазначае ўзаемапрапнікненне моўных элементаў у выніку кантактавання роднасных моў, г. зн., што пры маўленні на адной мове ўжываюцца элементы другой мовы, што прыводзіць да парушэння нормаў абедзвюх моў.

На працягу апошніх дзесяцігоддзяў у вышэйшых навучальных установах Рэспублікі Беларусь на нефілалагічных спецыяльнасцях вы-

кладаецца вучэбны курс «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», прызначаны для фарміравання ў спецыялістаў акадэмічных, сацыяльна-асобасных і прафесійных навыкаў і кампетэнцый. Мэтай выкладання курса з’яўляецца засваенне і прафесійнае выкарыстанне студэнтамі беларускай нацыянальнай навуковай тэрміналогіі, выпрацоўка ў студэнтаў умення правільна ўспрымаць розную інфармацыю на беларускай мове, асэнсавана, дакладна і лагічна выказаць свае думкі, спрыяць павышэнню культуры вуснага і пісьмовага маўлення.

Пры навучанні ў ВНУ студэнтам неабходна авалодваць уменнем карыстацца навуковымі тэкстамі па спецыяльнасці, рабіць кампеляцыю і разгортванне навуковай інфармацыі, засвойваць беларускую нацыянальную навуковую тэрміналогію, пісаць рэфераты і анатацыі, выпрацоўваць навыкі правільнага, граматычнага ўжывання тых спецыфічных асаблівасцяў беларускай мовы, якія адрозніваюць яе ад рускай.

Таму асаблівую ўвагу, на нашу думку, выкладчык павінен засяродзіць на словаўтваральных, марфалагічных і сінтаксічных інтэрферанцыйных памылках.

Як вядома, адной з сінтаксічных асаблівасцяў навуковага тэксту з’яўляецца выкарыстанне дзеепрыметных і дзеепрыслоўных зваротаў, што выклікае цяжкасці пры іх перакладзе на беларускую мову. Таму асаблівую ўвагу выкладчык павінен звярнуць менавіта на выкарыстанне дзеепрыметнікаў у беларускай мове.

У сучаснай беларускай літаратурнай мове не ўсе формы дзеепрыметнікаў ужываюцца аднолькава. Найчасцей выкарыстоўваюцца дзеепрыметнікі прошлага часу залежнага стану з суфіксамі *-н-, -ен-, -ан-, -т-: сасланы, скошана, пакрытыя, абпалены*. Часта ўжываюцца дзеепрыметнікі прошлага часу незалежнага стану з суфіксам *-л-: пасівелы, счарнелыя, утравелыя*.

Пры гэтым трэба пазбягаць выкарыстання дзеепрыметнікаў незалежнага стану з суфіксамі *-уч- (-юч-), -ч- (-яч-), -уш-, -ш-* і залежнага стану з суфіксамі *-ем-, -ім-*. Для беларускай мовы нехарактэрныя і зваротныя дзеепрыметнікі. Акрамя таго, дзеепрыметнікі мужчынскага роду ў ролі выказніка звычайна ўжываюцца ў поўнай форме: *Верш так і застаўся не напраўлены і не надрукаваны*.

Пры перакладах з рускай мовы, каб пазбегнуць непажаданых формаў дзеепрыметнікаў, патрэбна карыстацца ўжывальнымі формамі дзеепрыметнікаў, прыметнікамі і спалучэннямі іх з назоўнікамі, даданымі сказами, дзеясловамі, дзеепрыслоўямі. Так як дзеепрыметнікі ў беларускай мове ўжываюцца не вельмі часта, асабліва незалежнага

стану, то пры перакладзе з рускай мовы дзеепрыметнік або дзеепрыметны зварот замяняюцца даданай азначальнай часткай: *Обед, продолжавшийся около трех часов, наконец кончился. – Абед, які працягваўся амаль тры гадзіны, нарэшце скончыўся.*

Улічаваючы ўсё вышэйсказанае, мэтазгодна паказаць спосабы перакладу ўсіх формаў рускіх дзеепрыметнікаў на беларускую мову. Для гэтага можна выкарыстаць параўнальную табліцу (табліца).

Утварэнне дзеепрыметнікаў у рускай і беларускай мовах

Утварэнне дзеепрыметнікаў у рускай мове	Спосабы перакладу дзеепрыметнікаў на беларускую мову
Действительные причастия настоящего времени: -ущ- (-ющ-) – читающий, определяющий -ащ- (-ящ-) – подходящий	які чытае -льн- – вызначальны які падыходзіць
Действительные причастия прошедшего времени: -вш-, -ш- – читавший, почерневший	які чытаў -л- – пачарнелы
Страдательные причастия настоящего времени: -ем-, -им- – читаемый, высеваемый	які чытаецца -н- – высеяны
Страдательные причастия прошедшего времени: -енн-, -нн- – прочитанный, обожженный -т- – открытый	-н-, -ен- – прачытаны, абпалены -т- – адкрыты

Пасля падрабязнага аналізу прадстаўленай табліцы неабходна выканаць шэраг практыкаванняў на замацаванне. Заданні могуць быць такія:
Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову:

Пожелтевшая листва, склонившиеся к земле ветви, играющий мальчик, проголодавшиеся дети, издававший журнал, покрывшаяся инеем трава, невидимый луг, осознанная ошибка, соответствующие выводы і інш.

Зрабіце замену дзеепрыметнікаў больш прымальнымі для беларускай мовы словамі.

1. Апусцеўшыя палі выглядалі сіратліва.
2. Чуваць крыкі птушак, адлятаючых у вырай.
3. З саду даносіўся ап’яняючы пах.
4. Рэчывы, стымулюючыя рост раслін, можна набыць у адзеле бытавой хіміі.

Інтэрферэнцыйныя памылкі таксама выяўляюцца і ў іншых часцінах мовы: назоўніку, прыметніку, займенніку, лічэбніку. Так, у назоў-

ніку адбываецца адрозненне ў родзе (напрыклад, словы *медаль, мазоль, палын* у беларускай мове належаць да мужчынскага роду, а ў рускай мове – да жаночага, і наадварот, словы *гусь, жырафа, таполя* ў беларускай мове жаночага роду, у рускай – мужчынскага), у ліку (назоўнікі *чарніцы, брусніцы, крупы, дзверы* ў беларускай мове маюць форму множнага ліку, а ў рускай мове – адзіночнага: *черника, брусника, крупа, дверь*), у склонавых канчатках (назоўнікі 1-га і 2-га скланення ў у месным склоне адзіночнага ліку ў беларускай мове маюць канчаткі *-і, -ы, -э, -е*, пры гэтым зычныя асновы *г, к, х* мяняюцца на *з, ц, с*: *на дарозе, у руцэ, на гары, на кані, у кажусе*, у рускай мове чаргаванне адсутнічае і ужываецца канчатак *-е*). Асобую ўвагу трэба звярнуць на назоўнікі мужчынскага роду з нулявым канчаткам у родным склоне адзіночнага ліку, якія маюць як канчаткі *-а(-я)*, так і канчаткі *-у(-ю)*: *тавару, аб'ёму, росту, тавараабароту, трактара, матора* – у беларускай мове, *товара, объёма, роста, товарооборота, трактора, мотора* – у рускай мове.

У прыметніку неабходна звярнуць увагу на ўтварэнне ступеняў параўнання ў рускай і беларускай мовах, якія часта ўжываюцца ў навуковых тэкстах: у беларускай мове пры ўтварэнні простага параўнальнай ступені ужываюцца суфіксы *-эйш, -ейш*, пасля якіх ідзе адпаведныя скланавыя канчатак і залежнае слова ставіцца ў вінавальным склоне з прыназоўнікам *за* (або *ад*): *брат старэйшы за сястру*; у рускай мове выкарыстоўваюцца суфіксы *-ее (-ей)* і залежнае слова ставіцца ў родным склоне: *брат старшие сестры*.

Такія параўнальныя аналіз марфалагічнай інтэрферэнцыі мэтазгодна зрабіць па кожнай часціне мовы і адлюстраваць яго ў табліцах, што будзе спрыяць лепшаму засваенню прадстаўленых адрозненняў.

Беларуская і руская мовы пры ўсёй іх блізкасці маюць свае нацыянальныя асаблівасці і ў сінтаксісе. Ігнараванне нацыянальнай спецыфікі беларускага сінтаксісу прыводзіць да калькавання рускіх мадэляў пабудовы словазлучэнняў і сказаў. Нацыянальная спецыфіка мовы выразна выяўляецца ў будове словазлучэнняў.

Мае свае асаблівасці дзеяслоўнае кіраванне (*дзякаваць брату – благодарить брата, хварэць на ангіну – болей ангиной*); словазлучэнні, утвораныя спалучэннем некаторых колькасных лічэбнікаў і назоўнікаў: *два сталы – два стола, три типа продукции – три тыпы прадукцыі*; словазлучэнні з сінтэтычнай формай вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў і прыслоўяў (*малодшы за сястру – младше сестры, менш за два гады – меньше двух лет*); ужыванне некаторых беспрыназоўнікавых і прыназоўнікавых канструкцый (*падысці да*

сябра – подойти к другу, згодна з законам – согласно закону, загадчык аптэкі – заведующий аптекой) і інш.

Для таго каб больш нааўна паказаць усе адрозненні ў пабудове словазлучэнняў у беларускай і рускай мовах, таксама можна выкарыстаць параўнальную табліцу, як гэта было прапанавана для дзееспрыметніка. Кожны пункт правілаў павінен замацоўвацца на заданнях.

Такія спосабы падачы матэрыялу будуць выпрацоўваць у студэнтаў неабходнасць параўнальнага аналізу сінтаксічных формаў у рускай і беларускай мовах і спрыяць правільнаму іх ужыванню ў вусным і пісьмовым маўленні.

ЛІТАРАТУРА

1. Малько, Г. І. Беларуская мова. Як пазбегнуць памылак руска-беларускай моўнай інтэрферэнцыі: вучэбна-метадычны дапаможнік / Г. І. Малько, П. І. Малько. – Горкі: БДСГА, 2010. – 60 с.

2. Скікевіч, Т. І. Беларуская мова. Прафесійная лексіка: дапаможнік для студэнтаў, якія навучаюцца па спецыяльнасцях эканамічнага профілю / Т. І. Скікевіч, І. М. Курловіч. – Горкі: БДСГА, 2024. – 118 с.

3. Беларуская мова. Прафесійная лексіка: курс лекцый / Т. І. Скікевіч, Г. І. Малько, Н. С. Шатраўка, В. П. Зяньковіч. – Выд. 2-е, выпр. і дап. – Горкі: БДСГА, 2015. – 136 с.

4. Скікевіч, Т. І. Некаторыя метадычныя прыёмы пры выкладанні тэмы «Віды інтэрферэнцыі» студэнтам нефілалагічных ВНУ / Т. І. Скікевіч, І. М. Курловіч // Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце: матэрыялы III Рэспубліканскай навукава-практ. канферэнцыі, Віцебск, 20–21 лістапада 2019 г. / Віцеб. дзярж. ун-т; рэдкал.: Г. А. Арцямёнак (адказ. рэд.) [і інш.]. – Віцебск: ВДУ імя П. М. Машэрава, 2019. – С. 238–241.

УДК 001.891-057875:[378.095:63](476.4)

РАЗВИТИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В БЕЛОРУССКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ

Ю. Л. Тибец, А. Н. Иванистов

научно-исследовательская часть

В Белорусской государственной сельскохозяйственной академии большое внимание уделяется научно-исследовательской работе студентов. Всеми формами НИРС за год в академии было охвачено 1889 студентов дневной формы обучения, или 73,0 %.

На младших курсах все студенты распределяются по кафедрам и закрепляются за научными руководителями с целью проведения научных